

8-9-2018

OPEN MONUMENTENDAG LANDSMEER

IN EUROPA:
"DE KIP EN HET EI"

4 PANDEN GEOPEND VAN 12.00-17.00 UUR

OPENING 11.00 UUR IN DE EIERKORF

ZUIDEINDE 48 LANDSMEER

VOORWOORD

De gemeente Landsmeer wil de vele monumenten in haar dorp behouden voor de toekomst. Onze monumenten maken deel uit van ons landelijke dorpsgezicht en onze identiteit. Daarom brengt de gemeente samen met de monumentencommissie die panden in beeld die voor Landsmeer van waarde zijn, zodat deze karakteristieke panden blijvend de aandacht krijgen die zij verdienen.

Hiermee zijn we al langere tijd bezig. Sinds de inventarisatie van het historisch erfgoed van de gemeente Landsmeer in 2014 door de monumentencommissie hebben onze monumenten onze volle aandacht. Zo hebben we vorig jaar nog een aantal bijzondere locaties met cultuurhistorische waarde op de kaart gezet door er een fietsroute langs te organiseren. Het Historisch Rondje Landsmeer gaat onder andere langs de oude pastorie en het gemeentehuis, het Grote huis en de Twiskemolen. Voor iedereen een aanrader! Net als deze Open Monumentendag.

Als wethouder vind ik het belangrijk dat karakteristieke panden met historische waarde behouden blijven voor ons dorp. Ons prachtige Waterlandse lintdorp heeft een unieke plek tussen Amsterdam en Purmerend. Dit aanzicht wil ik graag in stand houden.

Ook dit jaar speelt de monumentencommissie weer een belangrijke rol in de Open Monumentendag. Ik wil de monumentencommissie en de eigenaren dan ook hartelijk bedanken voor het mogelijk maken van deze dag en het openstellen van hun pand.

Ik hoop dat jong en oud deze dag gebruiken om een blik te werpen in de rijke historie van Landsmeer, en met een ervaring rijker aan het einde van de dag weer naar huis gaan.

Ik ben trots op Landsmeer en haar monumenten en ik hoop dat velen dit gevoel met mij zullen delen.

Richard Quakernaat
Wethouder

INLEIDING

Voor de Open Monumentendag 2018 is als landelijk thema gekozen "In Europa". Met dit thema sluit de Open Monumentendag in Nederland aan bij het Europese Jaar van het Cultureel Erfgoed. In Landsmeer zal deze dag plaats vinden op 8 september, tussen 11.00 en 17.00 uur. Het initiatief en de organisatie ligt bij de monumentencommissie van Landsmeer onder verantwoordelijkheid van de gemeente en in samenwerking met de Oudheidkundige Vereniging Landsmeer (OVL).

Verleden, heden, toekomst

Doel van de monumentencommissie is te adviseren over zaken die van cultuurhistorisch belang zijn, zoals de bescherming van monumenten en bouwplannen met betrekking tot monumenten. De verantwoordelijkheid voor het behoud van monumentwaardige panden voor de gemeenschap ligt in de gemeente Landsmeer bij de eigenaar. Daarom is het van groot belang eigenaren en dorpsbewoners bewust te maken en trots te doen zijn op deze belangrijke taak. Om Landsmeer de moeite waard te laten zijn voor toekomstige generaties is het behoud van voorbeelden van bedrijfsgebouwen en woningen uit het verleden belangrijk. Hoe meer de jeugd kennis maakt met het verleden van de eigen woonplaats en hiervoor waardering krijgt, des te groter is de kans dat deze historische waarden voor de toekomst behouden blijven.

Kenmerkend in Landsmeer zijn de stolpboerderijen, hooibergen en eierpakhuizen, maar ook de oude structuren als de wegsloot met draaibruggen.

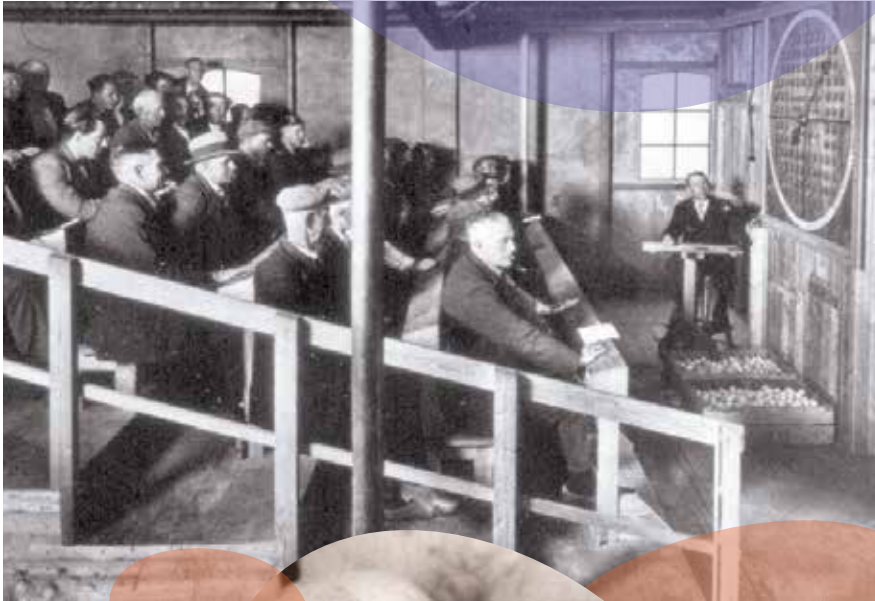
Van deze laatste is er nog slechts één bewaard gebleven, de wegsloot is voor een groot gedeelte ook verdwenen. De karakteristieke dorpsbebouwing met kleine huizen langs het lint verdwijnt in rap tempo, vooral omdat deze huizen vrij klein zijn en op zich niet spectaculair of monumentaal. Na leegstand gaat de bouwkundige kwaliteit achteruit en worden ze gesloopt en komt er een nieuw veel groter huis, dat meestal niet past in het dorps karakter van Landsmeer. De monumentencommissie betreurt deze ontwikkeling, maar kan daar niets tegen doen.

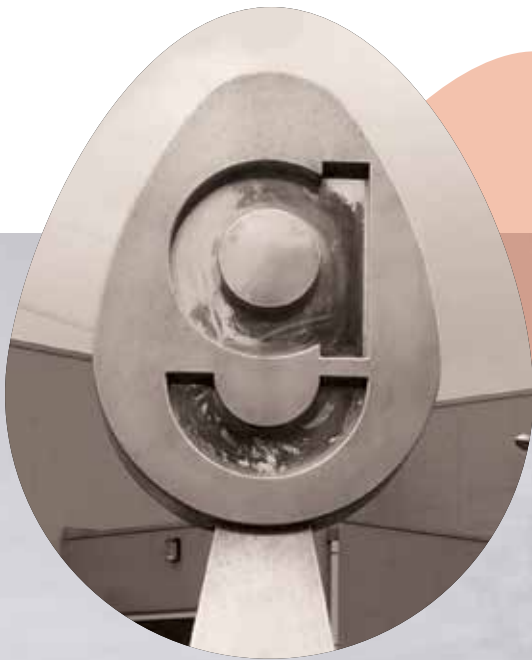
Wat we wel kunnen is middels een Open Monumentendag aandacht vragen voor het verleden, informeren over wat daar vandaag de dag nog van over is en pleiten voor behoud van dit erfgoed. Kinderen uit groep 7 en 8 van het basisonderwijs krijgen de kans op de Open MonumentenKlassendag (7 september) kennis te maken met panden uit het verleden en het verband te leren begrijpen met het heden. Zo vergroten wij de kans, dat zij dit Landsmeerse erfgoed in de toekomst zullen koesteren.

Internationale banden van Landsmeer met Europa

Zowel in het heden als ook in het verleden worden er internationale contacten vanuit Landsmeer onderhouden en wel wat de pluimveehouderij en de eierhandel betreft.

Daarom vindt u hier de ontwikkeling van de pluimveehouderij en de eierhandel in de gemeente Landsmeer beschreven. De eierpakhuizen, die nog over zijn

in Landsmeer en Den IJp, worden genoemd en zo goed mogelijk in kaart gebracht. En u krijgt de kans enkele oude eierpakhuizen zelf te bekijken en kennis te nemen van wat daar nu van rest, nl. het familiebedrijf Adriaan Goede BV. Dit eipoederbedrijf opent die dag zijn deuren voor het publiek, zodat u zicht krijgt op het heden en – middels een foto expositie – op het verleden.

Verder staat Nederland internationaal bekend om de wijze waarop het water hier al eeuwen wordt beheerd en beheerst. Daarvan hebben we binnen de gemeente Landsmeer een voorbeeld, namelijk de Twiskemolen, die de Twiskemolen bemaalt en sinds 1974 een beeldbepalend bouwwerk is op de grens tussen Oostzaan en Landsmeer, een rijksmonument, dat op 18 oktober 2017 door een kleine tornado zijn kap verloor en grote schade opliep. De zorgvuldige restauratie is onlangs gereed gekomen.

Ik hoop dat u bij het bekijken van de eierpakhuizen zich kunt realiseren hoe belangrijk de eieren voor Landsmeer zijn en hoe daarmee de band met Europa tot stand is gekomen. En dat u na een bezoek aan de Twiskemolen nogmaals beseft, dat Nederland in Europa's verband een belangrijke bijdrage heeft geleverd.

Leen Eelman, voorzitter monumentencommissie Landsmeer

PLUIMVEEHOUDERIJ EN EIERHANDEL IN LANDSMEER

Landsmeer en het ei

Waar Aalsmeer synoniem is voor bloemen, Gouda voor kaas en Volendam voor visserij, zo was Landsmeer rond 1900 wereldberoemd vanwege zijn eieren. Vanuit Landsmeer werden in die jaren vijf miljoen eieren per jaar naar Londen geëxporteerd. In de jaren '20, toen de eierhandel op haar hoogtepunt was, was het aantal dat naar het buitenland werd vervoerd zelfs gegroeid tot 50 miljoen eieren per jaar. Het was de grootste eierhandel van Nederland. Maar liefst driekwart van de Landsmeerse bevolking werkte in de pluimveehouderij en de eierhandel. De welvaart die dit het dorp bracht, is tot op de dag van vandaag af te lezen aan de vele woonhuizen die rond 1900 in kleurrijke bakstenen werden gebouwd.

Voorgeschiedenis

In de kronieken van het gewest Holland over de jaren 1650 – 1750 staat al beschreven dat boeren handel dreven in eieren, vis, melk, boter en kaas met de opkomende steden. De Waterlanders hielden al vanaf de zeventiende eeuw vee en waren de zuivelleveranciers van Amsterdam. Die boeren moeten ook al wat kippen en eenden hebben gehouden.

Door de toenemende wateroverlast liep de veehouderij terug en schakelde men over op pluimveehouderij en eierhandel, een soort bedrijf dat weinig investering vergde. Vanaf ongeveer 1870 werd in Landsmeer steeds meer pluimvee gehouden. Eerst vooral eenden, later ook steeds meer kippen. Landsmeer groeide

uit tot het centrum van de eierhandel, niet alleen lokaal, maar van heel Nederland. Waterland dreef vooral handel met Amsterdam via het veer van Kadoelen naar Amsterdam. Met de ingebruikneming in 1877 van de rijweg naar Amsterdam kreeg de handel en geweldige impuls. In plaats van met bootjes via de wegsloot te varen werden de eieren vanaf toen, eerst met paard en wagen en later met vrachtauto's naar Amsterdam vervoerd. En van daaruit gingen de export eieren per trein naar diverse landen of per boot naar Engeland. Ook België en Duitsland waren goede afnemers. De vraag uit het buitenland was zelfs zo groot dat er extra eieren geïmporteerd moesten worden om aan de vraag te kunnen voldoen. Rond 1900 werden jaarlijks zo'n 15 miljoen kippeneieren ingevoerd vanuit Rusland, Polen, Hongarije en Italië.

Het grootste deel van de eendeneieren ging echter naar de Zaanstreek, waar ze werden gebruikt in de beschuit- en biscuitproductie. Voor de beschuitfabricage was een eendenei veel beter geschikt dan een kippenei. Niet alleen was de prijs van een eendenei lager, maar ook gaf een eendenei een luchtiger schuim, goed voor brosse beschuit. Waar de kippenboeren over heel Nederland verspreid waren, werden eenden eigenlijk alleen in Waterland gehouden, met Landsmeer (en Volendam) als centrum.

Op haar hoogtepunt, rond 1925, werden hier maar liefst 50 miljoen eenden- en kippeneieren verkocht. Maar de winstmarges op de eieren werden steeds kleiner. Tijdens de Tweede Wereldoorlog nam de verkoop, vooral naar het buitenland, drastisch af. Na 1945 werd het houden van pluimvee steeds minder lucratief, om uiteindelijk vrijwel uit Landsmeer te verdwijnen. De handel in eieren, en het verwerken ervan, is echter altijd gebleven. Anno 2018 is het familiebedrijf Adriaan Goede BV nog altijd één van de drie grootste eierverwerkingsbedrijven van Nederland.

Schuren voor eenden, kippen en pufmolens

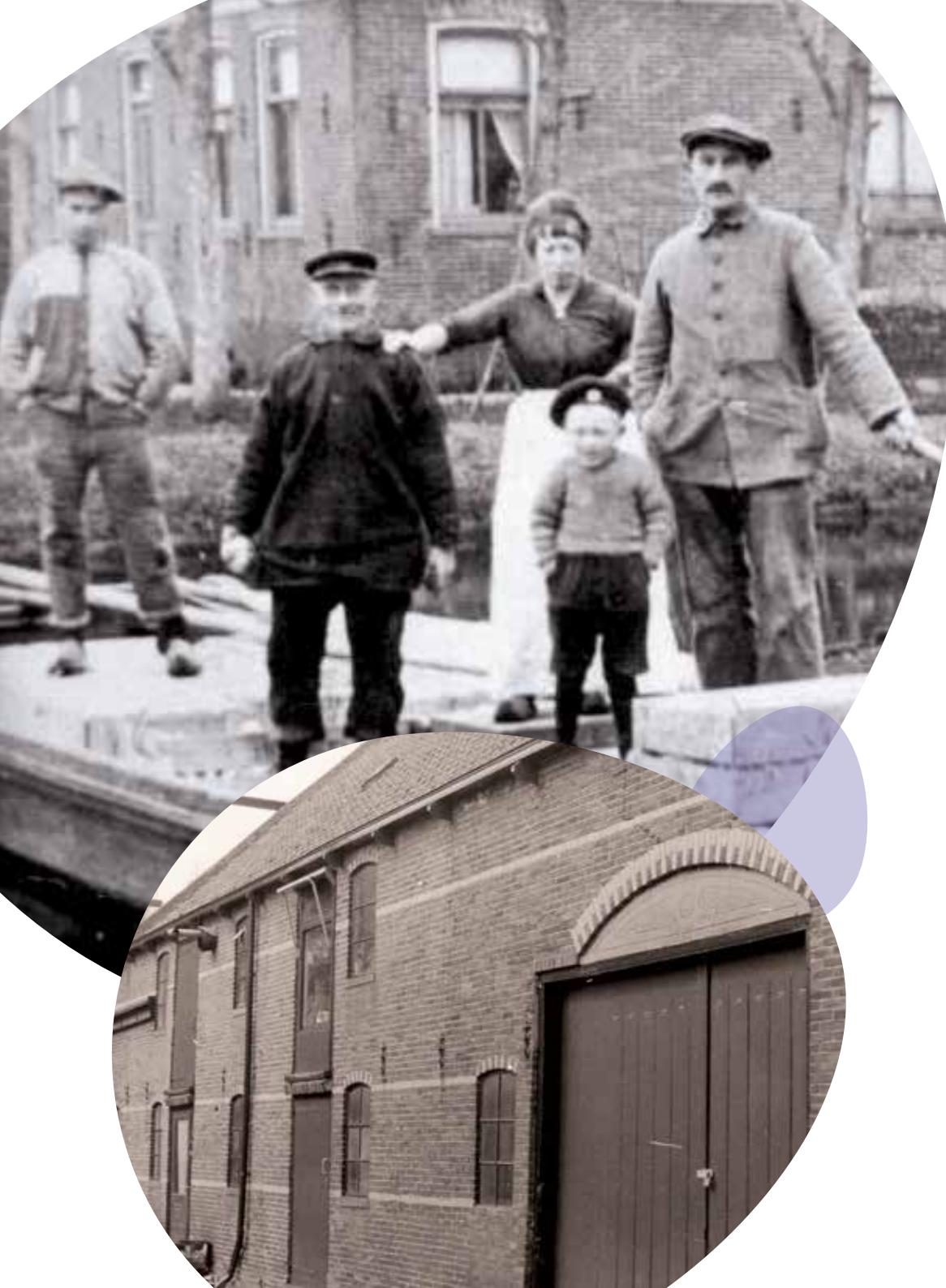
Zoals op oude foto's nog goed te zien is bestonden de pluimveebedrijven uit eindeloze eendenschuren en kippenhokken, gelegen op smalle stroken land tussen de vele sloten die Landsmeer rijk is. De schuren waren laag - je kon er nauwelijks staan - om zo de warmte goed vast te houden: immers, hoe warmer een eend het heeft, des te meer eieren legt ze. Naast een binnenhok, was er ook een buitenren, afgerasterd met gaas, en een stuk afgezet water waarin de eenden konden zwemmen. Het landschap rond Landsmeer, met zijn vele water, was natuurlijk ideaal om eenden te houden.

Ook kippenhokken waren lange en lage bouwsels. Deze hoefden niet per se aan het water te liggen. Van de honderden kippenhokken die ooit in Landsmeer en Den IJp naast elkaar stonden, zijn er bar weinig bewaard gebleven. Op het perceel Den IJp 187-188 staan er nog vier en op Noordeinde 81 staan er ook nog een aantal. Waarschijnlijk zijn dit de laatste complexen in Landsmeer.

De eenden en kippen kregen graan en maïs te eten. Door het voeren van vis aan de eenden gingen ze nog meer eieren leggen. De eendenhouders kochten ondermaatse vis van vissers uit Monnickendam en Volendam die niet geschikt was voor de reguliere handel. Die kleine visjes en ook wel zeesterretjes en krabben werden "puf" genoemd. Met pufschuiten werd de vis naar Landsmeer vervoerd. Daar werd de vis in kleine stukjes gehakt, later ook wel in een soort gehaktmolens, pufmolens genoemd. Van deze pufmolens is géén exemplaar meer bewaard gebleven, wel nog een pufschuur waar zo'n pufmolen in heeft gestaan (Den IJp 31). Rond de schuur moet het behoorlijk naar vis hebben gestonken. Kippen kregen geen vis te eten, omdat hun eieren dan naar vis ging smaken en ze niet meer geschikt waren voor consumptie.

Eierpakhuizen en veilinggebouwen

De vraag naar eieren liep niet gelijk op met de productie van de kippen en eenden: een eend legt gemiddeld acht maanden per jaar eieren. Voor kippen geldt iets vergelijkbaars. Gedurende de winter, wanneer het koud en donker is, kwam de eierproductie vrijwel helemaal stil te liggen. Voor een eierhandelaar, die het hele jaar door aan zijn klanten wil leveren, was dat natuurlijk een groot probleem. Al vroeg werd daarom gezocht naar mogelijkheden om eieren langer goed te houden en voorraden aan te kunnen leggen. Het verhaal gaat dat het een Landsmeerder was die ontdekte dat als je een ei in water legt en je daar ongebluste kalk aan toevoegt, de zuurstof uit het water verdwijnt en het mogelijk is om het ei tegen bederf te beschermen. Deze ontdekking had grote (economische) gevolgen. Men ging speciale pakhuizen bouwen voor deze eier- of kalkputten. De putten werden in de grond gegraven om ze vorstvrij te kunnen houden. De vloer bestond uit waterdichte gemetselde bakken waarin de eieren in kalkwater werden geconserveerd. De capaciteit van een gemiddelde eierput was 20 tot 40 duizend eieren. Voordat de eieren hierin werden 'geworpen', werden zij 'uitgetikt' op 'rammelaars': dat waren de eieren met haarscheurtjes, die daardoor niet geschikt waren om opgeslagen te worden. Door toevoeging van kalk aan het water ontstond er een vlies: dit was nodig om de put steriel en zuurstofdicht af te kunnen sluiten. Als een put vol was, dan werd deze afgedekt met een dek-

sel. De eieren konden zo wel tot een jaar lang worden geconserveerd. De vloer van een eierpakhuis bestond groten-deels uit dit soort deksels waar gewoon overheen gelopen kon worden. Voor de bakkers uit de Zaanstreek waren deze voorraden eieren van groot belang. Veel bakkers 'financierden' dan ook hun eigen eierput.

In Landsmeer waren rond 1904 zo'n 500 van dit soort putten. Een andere manier om eieren te 'verduurzamen' (langer goed te houden) was door ze te oliën met lijnolie. Een nadeel was dat de eieren naar deze olie gingen smaken: een eierschil is immers poreus. Bovendien konden de eieren niet het hele jaar door in de rekken blijven liggen. Zodra het begon te vriezen moesten ze worden verpakt in kistjes. Het afhalen van de eieren was een lastige klus omdat veel van de eieren vastgeplakt zaten aan het papier waarop ze lagen. Menig eitje sneuvelde daarbij. Het oliën van eieren was dan ook geen groot succes. Tot in de jaren 1960 bleven de eierputten de meest gangbare conserveringswijze. Daarna werd geleidelijk aan overgestapt op koelcellen.

Van de eierhandel in Landsmeer en Den IJp is tegenwoordig weinig meer over. De eierveiling, de pakhuizen, eenden- en kippenschuren, de stank van de pufmolentjes, boeren die met bootjes en over land hun eieren vervoerden; het is vrijwel allemaal verdwenen. Een aantal van de pakhuizen is echter wel behouden gebleven en kregen een nieuwe functie.

Dorpsstraat 53 a

Een veel moderner voorbeeld is het pakhuys aan de Dorpsstraat 53a, op de hoek met de Van Beekstraat. In het boogveld boven de voordeur staat het bouwjaar, 1917. Binnen zijn de eier- of kalkputten nog aanwezig. Wat opvalt is dat men bij de bouw van dit pakhuys niet langer teruggreep op de Waterlandse traditie van houten gevels en makelaars zoals we dat nog zien bij De Eierkorf en De Papegaai en ook bij het verloren gegane

woonhuis Dorpsstraat 53, maar dat men zich duidelijk heeft laten inspireren door de meer mondaine, burgerlijke woonhuis architectuur uit de steden. Deze nieuwe eclectische architectuur werd kennelijk door de trotse Landsmeesters, rijk geworden in de eierhandel, niet alleen geschikt geacht voor hun nieuwgebouwde woonhuizen, maar ook voor hun pakhuizen.

Zuideinde 46 en 48

De bekendste en oudste eierpakhuizen van Landsmeer zijn natuurlijk pakhuys De Eierkorf en het naastgelegen De Papegaai aan het Zuideinde 46 en 48. De pakhuizen werden eind achttiende eeuw gebouwd voor de opslag van kaas. Beide huizen hebben een hout-skelet, bestaande uit zware gebinten met een bekleding van planken aan de buitenzijde. Vanaf het laatste kwart van de negentiende eeuw zijn ze ook gebruikt als eierpakhuys, zoals de naam De Eierkorf al aangeeft. Het voorste deel

van de Eierkorf werd bewoond door de familie Goede, het achterste deel was als pakhuys ingericht. De eierkorf aan de voorgevel, die geplaatst is in het wapen van de familie, verwijst hier nog naar. De pakhuizen zijn te beschouwen als de mooiste pakhuizen van Landsmeer. Tegenwoordig hebben beide een horecabestemming. In de Eierkorf is het restaurant "Juffrouw Tok Tok" gevestigd, in de Papegaai het restaurant "Los Angus".

Van Beekstraat 36

Deze eclectische baksteenarchitectuur zien we ook terug bij het eierpakhuis aan de Van Beekstraat 36. Dit pakhuis werd gebouwd in 1914 (door de familie Wals), een kleine tien jaar nadat het woonhuis werd gebouwd. Het pakhuis kent een fraaie bakstenen gevel waarin met rode en gele bakstenen het woord 'eieren' is ingemetseld. Achter het pakhuis loopt een sloot waarover de eieren per schuit werden aangevoerd. In de achtergevel zijn de grote transportdeuren nog aanwezig. Het interieur van het pakhuis is merendeels in oorspronkelijke staat bewaard gebleven en bevat in de vloer 21 eier- of kalkputten van 2 x 1.20 x 1.10 meter, die elk 20.000 eieren konden bevatten. De putten worden door houten luiken afgesloten.

Van Beekstraat 73

Een eindje verderop, aan de Van Beekstraat 73, staat nog een eierpakhuisje. Het pakhuisje is opgetrokken in rode baksteen afgewisseld met witte kalkzandstenen en valt op vanwege zijn bijzondere vorm: het middelste deel heeft een mansardedak, waar aan de zijkanten een flauw lessenaarsdak op aansluit. De plattegrond had een indeling in drieën. Het pakhuisje werd gebouwd in 1900 en is tot circa 1925 in gebruik geweest. Toen zijn de eierputten dichtgegooid en deels verwijderd.

Den Ijp 111

Den Ijp 111 diende behalve als pakhuis ook als veilinggebouw. In 1924 werd Coöperatieve Vereniging 'Ons Voordeel' opgericht, een coöperatie van eierboeren. Hier werden de eieren collectief verzameld, opgeslagen en verhandeld op de wekelijkse veiling. De gebouwen dateren in eerste aanleg uit 1927. Het gebouw links vormde oorspronkelijke het eierpakhuis. Het pakhuis heeft een driebeukige plattegrond: de kalkputten bevonden zich aan weerszijden van het gangpad in het midden. Door dit gangpad liep een smalle spoorrails, dat naar buiten voer naar de wegsloot die zich aan beide zijden van de weg bevond. Over dit spoorlijntje konden de eieren die per schuit werden aangevoerd gemakkelijk naar het pakhuis worden gebracht. De kalkputten zijn er nog wel, maar zijn helaas tegenwoordig volgestort en gaan schuil onder een moderne

betonvloer. Ook het spoorlijntje is verdwenen. Na het failliet van de Coöperatie werden de panden gekocht door Antoon Jacob Molenaar. Deze familie zit al sinds 1890 in het pluimvee. Toen Den Ijp nog uit slechts acht huizen aan een plankenpad bestond begon Jacob Gons hier een bedrijf in kippen. Schoonzoon Jaap Molenaar nam dit van hem over. Diens zoon, Antoon Molenaar, vestigde zich in 1956 dus in het gebouw van de eierveiling. Sinds 1994 heeft zoon Bert Molenaar het bedrijf van zijn vader overgenomen. Door vindingrijkheid heeft hij zijn bedrijf in stand weten te houden en tot bloei gebracht. Hij staat nog steeds met zijn eieren en kippenvlees op de markt van Landsmeer en in Den Helder. De familie Molenaar behoort daarmee tot één van de weinige nog bestaande 'kippenboeren'.

Dorpsstraat 54/56

Op het tegenwoordige Van Ackerterrein (achter Dorpsstraat 56) bevindt zich nog het eierpakhuis Hoop op Zegen van S. Goede gebouwd in 1915. Hier vonden eenmaal per week eierveilingen plaats. Helaas staat dit pand, evenals de vml. werkplaats Van Acker, reeds op de nominatie om gesloopt te worden.

Zuideinde 24 en Van Beekstraat 55a

Op het Zuideinde 24 en de Van Beekstraat 55a staan nog twee kleine eierpakhuisen met dezelfde rechthoekige vorm, nu omgebouwd tot woning.

Familie Goede, “eierheren” sinds 1895

Van de eierboeren, is het familiebedrijf “Adriaan Goede BV”, het grootste bedrijf in Landsmeer dat is voortgekomen uit de historische eierhandel. Vier generaties, al sinds 1895, zit de familie “in de eieren”. Het is daarmee het oudste familiebedrijf ter wereld op het gebied van eieren. Wie vraagt naar de sleutel tot hun succes, krijgt als antwoord te horen: ‘innovatie’.

Dirk Goede, directeur van Adriaan Goede BV, is de achterkleinzoon (4de generatie) van Adriaan Goede. Deze Adriaan was de jongste uit een gezin van vier broers, die met een mand eieren naar een wijk in Amsterdam trokken om die te verkopen. Iedere zoon had zijn ei-

gen wijk. Adriaan kreeg de wijk die het meest ver weg was, namelijk Oud-Zuid. De bewoners van deze wijk waren een stuk welgestelder dan in andere delen van Amsterdam, dus in tegenstelling tot zijn broers verdiende hij met één mand eieren meer dan voldoende. Onder Dirk B. Goede breidde het aantal afnemers sterk uit.

Vanaf de jaren '50 vond er verschuiving plaats van de handel in eieren naar het produceren van eieren en eierproducten. Aart Goede (3de generatie), de vader van de huidige directeur, richtte zich vooral op de conservering en verwerking van eieren. Hij begon als 17-jarige in 1957 in het eierpakhuis van zijn vader aan de Dorpsstraat 8 – waar het bedrijf in 1895 begon – en introduceerde het breken van eieren en het scheiden van het eiwit en de eidooier. Aanvankelijk gebeurde dat met de hand. Het eiwit werd weggegooid, de dooiers leverden een vloeibaar product dat werd gepasteuriseerd en verkocht. Een belangrijke innovatie was de introductie van een droogtorentje. In de jaren '60 werd het bedrijf J.T. Jansen en Zn, dat achter het Paleis op de Dam in Amsterdam was gevestigd, overgenomen. Dit bedrijf had een droogtorentje, dat vervolgens naar de Dorpsstraat 8 werd overgebracht. Vanaf dat moment begon de productie van eipoeder. Een volgende belangrijke stap was de uitvinding van een machine die 13500 eieren per uur kon breken. Dirk Goede (4de generatie) stapte in 1993 in het bedrijf. Hij zette de innovatieve lijn van zijn vader door. De fabriek heeft een eigen laboratorium en doet in samenwerking met onder andere de

universiteit van Wageningen en Maastricht onderzoek naar nieuwe toepassingen van stoffen uit ei.

Sinds 2000 is het bedrijf gevestigd aan de Scheepsbouwersweg. De fabriek aan

de Dorpsstraat 8 werd te klein en de aanvoer door het dorp met vrachtwagens was te belastend. Lang werd door de familie gezocht naar een geschikte nieuwe locatie. In 1999 werd begonnen met de bouw van deze nieuwe fabriek. Vandaag de dag produceert het bedrijf 75 verschillende soorten eiproducten en levert aan 54 landen over de hele wereld. De meeste eieren komen uit Nederland. Per jaar worden er 500 miljoen tot een miljard eieren verwerkt in de fabriek (circa 2 miljoen per dag).

Erfgoed

De eendenhouderij is een voor Nederland bijzondere bedrijfstak die voor Landsmeer van levensbelang is geweest. Het fokken en houden van eenden en de eierhandel hebben echter weinig sporen nagelaten. De eendenschuren werden ingepast in de bestaande kavelstructuur van het landschap. In Landsmeer en Den IJp stonden series langgerekte percelen vol met eendenschuren en afgerasterde stukken sloot. Die zijn vrijwel allemaal gesloopt.

Eierpakhuizen eierputten... De eierveiling in Landsmeer, in pakhuis Hoop op Zegen, dreigt ook te verdwijnen.

Met het weinige dat nog resteert, zou heel zorgvuldig moeten worden omgegaan. Veel van de restanten van een bijzondere, gemeenschappelijke geschiedenis is al bijna uitgewist. En daarmee ook de restanten van een bedrijvigheid waarmee Landsmeer zich duidelijk heeft onderscheiden van de rest van Waterland en misschien wel van de rest van Nederland.

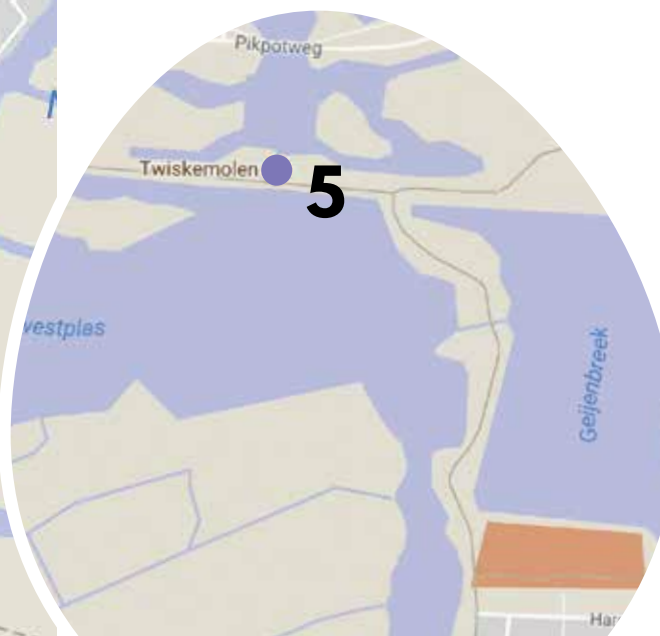

LOCATIES

- 1** De Eierkorf
Zuideinde 48
provinciaal monument
- 2** Voormalig eierpakhuis
van Beekstraat 36
rijksmonument
helaas niet geopend voor publiek
- 3** Voormalig eierpakhuis
Dorpsstraat 53a
beoogd gemeentelijk monument
- 4** Eipoederbedrijf Adriaan Goede BV
Scheepsbouwersweg 3
- 5** Twiskemolen
Het Luijendijkje 3
rijksmonument

Dit jaar zijn er vier panden te bezoeken:
Het thema "In Europa - Landsmeer,
de kip en het ei" vinden we terug in
drie voormalige eierpakhuisen en het
hedendaagse eipoederbedrijf Adriaan
Goede BV. Bovendien is het mogelijk
de Twiskemolen te bezoeken.

DE EIERKORF EIERPAKHUIS & PROVINCIAAL MONUMENT

Zuideinde 48

De bekendste en oudste eierpakhuisen van Landsmeer zijn natuurlijk pakhuys De Eierkorf en het naastgelegen De Papegaai aan het Zuideinde 46 en 48. De pakhuizen werden eind achttiende eeuw gebouwd voor de opslag van kaas. Vanaf het laatste kwart van de negentiende eeuw zijn ze ook gebruikt als eierpakhuis, zoals de naam De Eierkorf al aangeeft. Het voorste deel van de Eierkorf werd bewoond door de familie Goede, het achterste deel was als pakhuis ingericht. De kalkputten waarin de eieren geconserveerd werden zijn helaas tegenwoordig dichtgemaakt. De eierkorf aan de voorgevel, die geplaatst is in het wapen van de familie, verwijst nog wel naar de oude functie. De deuropening in de achtergevel vormde in de negentiende eeuw de centrale ingang van het pakhuis.

Het complex bestaat uit twee afzonderlijke, tegen elkaar aangebouwde pakhuizen, elk met een rechthoekige plattegrond, bestaande uit een begane grond onder een hoog zadeldak met meerdere zolders. Beide huizen hebben een houtskelet met houten jukken. De Eierkorf telt tien jukken en is in totaal negen balkvakken diep. Zoals we op oude kaarten kunnen zien was het pakhuis De Eierkorf in de vroege negentiende eeuw een slag kleiner. In 1892 en in 1906, dus tijdens de gloriejaren van de eierhandel, werd het pakhuis klaarblijkelijk te klein en besloot men tot uitbreiding door aan de westzijde enkele jukken bij de plaatsen. Het pakhuis de

Papegaai is met tien balkvakken van meet af aan al groter geweest dan de Eierkorf. Dit volume is sinds 1827 niet meer veranderd. Wel is met de restauratie in 1984 de voorgevel op het niveau van de begane grond ten behoeve van de verbreding van het Zuideinde twee meter naar achter gelegd waardoor een overdekt trottoir ontstond. Deze oplossing is typisch Landsmeers en is op verschillende plaatsen in het dorp terug te vinden.

In de top van de voorgevel van de Papegaai zaten oorspronkelijk drie zogenoemde uilengaten, openingen waardoor de uilen naar binnen konden vliegen om in het pakhuis muizen te vangen. Deze gaten zijn tegenwoordig met glas afgesloten.

De pakhuizen zijn te beschouwen als de mooiste pakhuizen van Landsmeer. Tegenwoordig hebben beide een horecabestemming. In de Eierkorf is het restaurant "Juffrouw Tok Tok" gevestigd, in de Papegaai het restaurant "Los Angus".

2

Van Beekstraat 36

EIERPAKHUIS & RIJKSMONUMENT

HELAAS NIET TE BEZOEKEN

Van Beekstraat 36 is een goed voorbeeld van een gaaf bewaard eierpakhuis uit de vroege twintigste eeuw. Dit pakhuis werd gebouwd rond 1915 (door de familie Wals) in eclectische baksteenarchitectuur, een kleine tien jaar nadat het woonhuis aan de straatzijde werd gebouwd. Het pakhuis kent een fraaie bakstenen gevel waarin met rode en gele bakstenen het woord 'eieren' is ingemetseld. Achter het pakhuis liep/loopt een sloot waarover de eieren per schuit werden aangevoerd. In de achtergevel zijn de grote transportdeuren (op twee niveaus) nog aanwezig.

Hoewel het pakhuis tegenwoordig een woonfunctie heeft gekregen is het oorspronkelijke interieur goed bewaard gebleven. In de vloer bevinden zich 21 eier- of kalkputten van 2 x 1,20 x 1,10 meter, die elk 20.000 eieren konden bevatten. De putten werden in de grond gegraven om ze vorstvrij te kunnen houden. Voordat de eieren hierin werden 'geworpen', werden zij 'uitgetikt' op 'rammelaars': dat waren de eieren met haarscheurtjes, die daardoor niet geschikt waren om opgeslagen te worden. Door toevoeging van kalk aan het water ontstond er een vlies: dit was nodig om de put steriel en zuurstofdicht af te kunnen sluiten. De waterdichte gemetselde putten worden door houten luiken afgesloten. Zo konden de eieren wel tot een jaar lang worden geconserveerd. Voor de

bakkers uit de Zaanstreek waren deze voorraden eieren van groot belang. Veel bakkers 'financierden' dan ook hun eigen eierput.

Aan de voorzijde van het pakhuis staat een schuur uit 1906. Deze diende als garage, eerst voor de vrachtwagen en later voor de vrachtauto die nodig was voor de eierhandel.

Het pakhuis is een goed en fraai voorbeeld van een gaaf bewaard eierpakhuis uit de vroege twintigste eeuw. Het woonhuis en het pakhuis zijn door de huidige eigenaar in de vroege 21ste eeuw met elkaar verbonden door een transparante tussenbouw, waarin koken en woonruimte zijn opgenomen. Het pakhuis heeft ook een woon/werk en slaapfunctie gekregen. Het geheel is een goed voorbeeld van hergebruik, waarbij oud en nieuw, moderne ingrepen en het gebruik van moderne materialen tot een harmonieus geheel zijn gesmeed; tot een zeer comfortabel woonhuismonument.

3

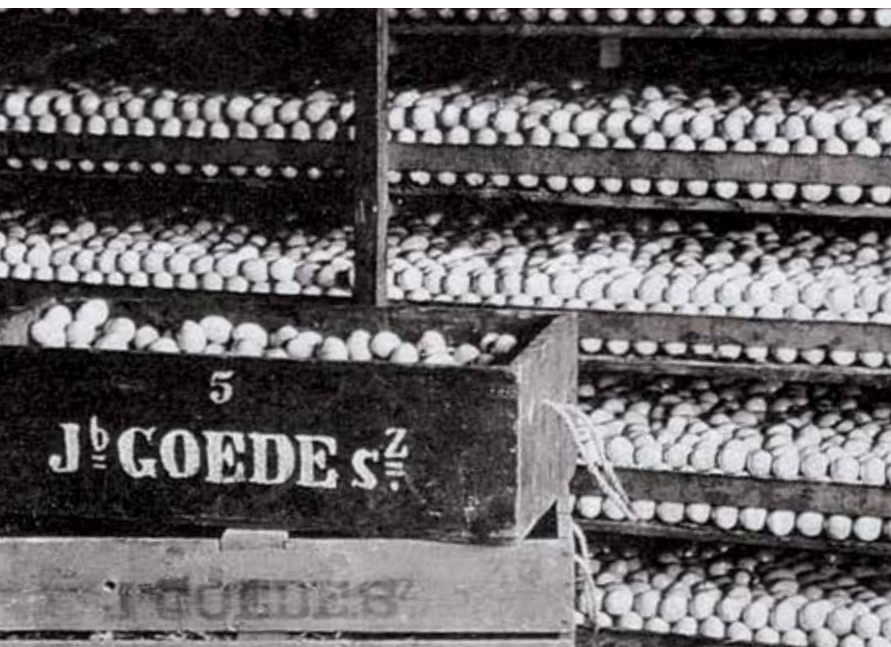
Dorpsstraat 53a

EIERPAKHUIS & BEOOGD GEMEENTELIJK MONUMENT

Het eierpakhuis op de hoek met de Van Beekstraat dateert uit 1917, zoals af te lezen valt aan het jaartal in het boogveld boven de deur (oostzijde). Oorspronkelijk hoorde het pakhuis bij het woonhuis van de familie Hoeve. Het pand heeft een meer industriële architectuur met een mansardedak met zwarte pannen en getoogde zesruits vensters. Binnen zijn de eier- of kalkputten nog aanwezig. Wat opvalt is dat men bij de bouw van dit pakhuis niet langer teruggreep op de

Waterlandse traditie van houten gevels en makelaars, zoals we dat nog zien bij De Eierkorf en De Papegaai, maar dat men zich heeft laten inspireren door de meer mondaine, burgerlijke woonhuis architectuur uit de steden. Deze nieuwe eclectische architectuur werd kennelijk door de trotse Landsmeeders - rijk geworden in de eierhandel - niet alleen geschikt geacht voor hun nieuwgebouwde woonhuizen, maar ook voor hun pakhuizen. Het woonhuis werd in de jaren '70 afgebroken om de toegang tot de Van Beekstraat te kunnen verbreden. In 1979 werd het pakhuis verkocht aan de heer Rijswijk, die het pand gebruikt als garage en berging bij Dorpsstraat 53. In de huidige voorgevel is toen een garagedeur aangebracht. Ondanks deze wijziging laat het pand zich nog altijd goed herkennen als pakhuis. Aan de westzijde, gelegen aan het water waarlangs de eieren werden aangevoerd, zijn de oorspronkelijke transportdeuren nog aanwezig.

4

Scheepsbouwersweg 3

ADRIAAN GOEDE BV EIPOEDERBEDRIJF

Het bedrijf Adriaan Goede BV kent een lange historie en behoort tot één van de oudste eiproducten bedrijven ter wereld. Adriaan Goede BV is opgericht in het jaar 1895 door de heer Adriaan Goede.

Als jongeman ging hij met de mand aan de arm langs de boerderijen en kocht eieren op en verkocht ze door aan bakkerijen in de grote stad Amsterdam. De mand met eieren werd "paard en wagen" en "paard en wagen" werd al gauw een vrachtwagen en zo groeide het bedrijf snel uit tot een gerenommeerd import- en exportbedrijf van eieren.

In de loop der jaren werd de vraag naar eiproducten groter en groter: het breken van eieren en het aanleveren van gepasteuriseerd vloeibaar ei. Onder leiding van de tweede generatie, de heer Dirk B. Goede Sr., breidde het aantal afnemers zich snel uit. Sinds de heer Aart D. Goede in 1957 bij het familiebedrijf in dienst trad, heeft het bedrijf zich onder zijn leiding verder ontwikkeld tot een gerenommeerd bedrijf gespecialiseerd in het verwerken van het ei tot ei-poederproducten. In 1964 werd de eerste poeder geproduceerd, terwijl het vloeibaar ei-product al sinds 1948 tot hun assortiment behoort.

Inmiddels is de vierde generatie agetreden, de heer Dirk B. Goede jr. Vanaf het jaar 2001 heeft hij het bedrijf van zijn vader overgenomen. Inmiddels is het bedrijf uitgegroeid tot een efficiënt en kwalitatief hoogstaand ei-productenbedrijf, met een groot marktaandeel in landen als Duitsland en Japan.

5

Het Luijendijkje 3

TWISKEMOLEN RIJKSMONUMENT

Op 18 oktober 2016 om 21:02 uur raasde een zware windhoos over de Twiskemolen. De monumentale molen is door de windhoos zwaar beschadigd.

De Twiskemolen is een monumentale windmolen gecombineerd met een elektrisch gemaal dat de 650 ha grote Twiskepolder bemaalt. De molen is een achtkantige rietgedekte binnenkruier, die sinds 1975 op zijn huidige plaats, op de grens tussen de gemeenten Landsmeer en Oostzaan, staat.

Drie functies

- het is een gemaal
- het dient als woning
- het is een recreatief object

Bemaling van de Twiskepolder

De Twiskemolen is als één van de weinige poldermolens in Nederland nog echt in bedrijf. De molenaar probeert zoveel mogelijk (op vrijwillige basis) met de wind het polderwater van de Twiskepolder op peil te houden. De molen brengt d.m.v. een vijzel het water tussen de 20 en 60 m² per minuut anderhalve meter omhoog naar de andere kant van de dijk. Via de Zuidwestplas (= de boezem) komt het verplaatste water via het Noordzeekanaal uiteindelijk in zee terecht.

Als er te weinig of teveel wind is, kan de grote vijzel ook met een elektrische motor worden aangedreven. Voor de molenaar is het van belang om het vastgelegde peil van het water ten noorden van de molen (De Kleine Braak genaamd) in de gaten te houden. Het vastgelegde

peil in De Kleine Braak is 2.90 meter onder N.A.P. (=Normaal Amsterdams Peil). Een speling van 5 cm onder en boven het vastgelegde peil is acceptabel. Alle waterniveaus in de 650 ha Twiskepolder voeren hun water af richting De Kleine Braak. De Twiskepolder is geheel afgesloten van omringende gebieden en krijgt hierdoor geen ander water binnen dan alleen via neerslag. De waterkwaliteit in de polder is dan ook zeer goed te noemen.

Woning

De molen is als rijksmonument in eigendom en beheer bij Recreatieschap Het Twiske-Waterland. De molen wordt bewoond door molenaar Marcel Koop en zijn vrouw Marijke Koop-Brouwer. Het molenaarsgezin huurt de woning van het recreatieschap. Direct rond de molen beheren zij 1600 m² grond met daarop onder andere een moestuin, erf, boomgaard, schuur, geitenwei en -stal. Het erf en de molen worden beheerd als zijnde cultureel erfgoed.

Recreatief object - beeldbepalend bouwwerk

De monumentale molen is op zijn plek niet perse noodzakelijk. Het gemaal onder de molen zou de polder geheel automatisch kunnen bemalen. Toch heeft Recreatieschap Het Twiske-Waterland begin jaren 80 ervoor gekozen een molen aan te kopen en deze te plaatsen bovenop het elektrisch gemaal om hiermee het gebied een bepaalde meerwaarde te geven. De recreant geniet van de natuur in Het Twiske.

De molen is afgelopen decennia een vertrouwd ankerpunt geworden voor de recreant tijdens zijn wandelingen, fietstochten, hardlooprondjes, paardentochten en skate-routes.

Geschiedenis

De Twiskemolen is een oorspronkelijk omstreeks 1578 gebouwde achtkante binnenkruier. De molen bemaalt de ca. 650 ha grote Twiskepolder als onderbemaling van de polder Oostzaan. De landschappelijke betekenis van de in een open poldergebied gelegen molen is groot. De Twiskepolder is als polder en waterstaatkundige eenheid pas in de jaren veertig van de 20e eeuw ontstaan. Vanouds maakte het gebied grotendeels deel uit van de ca. 2685 ha. grote waterrijke en veenachtige polder Oostzaan, die vanaf het midden van de 17de eeuw tot 1910 door drie achtkante molens bemalen werd op het IJ.

In het kader van de werkverschaffing werden in de jaren dertig plannen gemaakt om dit gebied, dat voor de ene helft uit water en voor de andere helft uit land bestond, in te polderen en in cultuur te brengen als grasland. In 1941 werden de gronden door de Staat gevorderd.

De zeer waarschijnlijk omstreeks 1578 gebouwde Hooglandpoldermolen bemaalde de ca. 530 ha grote Hooglandspolder op de Schagerkoggeboezem. In 1764 werd hij danig hersteld, want in dat jaar werd in ieder geval de gehele kap vernieuwd en waarschijnlijk werd ook het vroegere boventafel element door een blokkeelconstructie vervangen.

Tussen de jaren 1864 en 1894 werd het scheprad vervangen door een vijzel. In 1936 werden beide roeden uitgerust met Bilauwieken.

Het draaien met Bilauwieken was echter van korte duur want op 14 februari 1938 brak een roede af terwijl de molen stilstond. Door dit voorval werd besloten een elektrisch vijzelgemaal naast de molen te bouwen dat in 1939 de bemaling overnam. De molen bleef staan zonder wiekenkruis en was tot in de jaren zestig als woning in gebruik. In 1967 werd de molen gedemonteerd en overgebracht naar Nieuw-Vennep. Deze plannen kwamen echter niet tot uitvoering, waarna hij in 1973-1974 op de huidige plaats werd herbouwd. Op 19 maart 1975 was de officiële opening van de Twiskemolen en sindsdien is de molen zeer regelmatig voor de bemaling van de Twiskepolder in bedrijf.

Molenbiiotoop

Marijke en Marcel Koop bewonen de Twiskemolen. Als enig gemaal van de 650 ha Twiskepolder, bemaalt De Twiskemolen de polder door middel van een grote vijzel. De vijzel kan met een motor worden aangedreven, maar het molenaarsgezin tracht de polder zoveel als mogelijk met de wind te bemalen. Een goede windvang is daarbij onontbeerlijk en dat betekent dat rondom de molen geen windbelemmerende obstakels aanwezig mogen zijn tot een afstand van zo'n 300 meter van de molen.

COLOFON

Deze uitgave is een initiatief van de monumentencommissie Landsmeer

Auteurs **Marijke Beek, Leen Eelman, Agnes Hemmes**

Redactie **Yvonne Lievaart, Marina Roosebeek**

Vormgeving **Zilla van den Born** www.byzilla.com

Landsmeer, september 2018

Bronnen

M. van Beem-Hulst, *Ilpendam, Den IJp en Purmerland toen en nu*, Van Geyt Productions, z.p., 1993

Henk van Breemen, "Eigen Haard, een tijdschrift uit 1904" in: *De Croosduyker* 46, jrg 23, pp. 4-14

D.H. Goede, *Landsmeer in dagen van weleer, met het vervolg Landsmeer in de ban van de twintigste eeuw: merkwaardigheden uit de historie van het dorp en zijn karakteristieken over de afgelopen 650 jaar*, uitg: Stichting 650 jaar Landsmeer en Watergang, 1976.

D.H. Goede, *Het geslacht Goede te Landsmeer van 1570-1970*, Nijverdal, 1976

Antoon Molenaar, "Eendenhouderij", in *De Croosduyker* 29, jrg 15, pp. 9-11

E. Raap, *Pluimveehouderijen in Waterland 1870-1940*, doctoraalscriptie 1995
https://thg.verloren.nl/_file/144958/Raap_E.

Interviews Dirk en Aart Goede en Bert Molenaar.

Historische afbeeldingen Oudheidkundige Vereniging Landsmeer

Overige afbeeldingen Monumentencommissie Landsmeer

De auteurs en redactie hebben zich ingezet om alle eigenaren van het getoonde beeldmateriaal te achterhalen. Mocht er beeldmateriaal tussen staan dat van u is dan kunt u zich te allen tijde melden

**“ONZE MONUMENTEN MAKEN DEEL UIT VAN ONS
LANDELIJKE DORPSGEZICHT EN ONZE IDENTITEIT”**

Richard Quakernaat - Wethouder

